

Bakk István

PÁLOS PASSIÓ

A középkori Magyarországon tartott körmenetekről gazdag emlékeink vannak.

A körmenetek: Úrnap, húsvétvasárnap, áldozócsütörtöki, Sárlos Boldogasszony napján, Kissasszony napján, Urunk színeváltozásakor, mindenszentekkor és ennél minden bizonnyal még több is volt az esztergomi rítusban. A pálos konstitúció 76. rubrikája szigorúan meghatározza a körmenetek alkalmait és azok rendjét.

A Pálos-rend liturgiájában megőrizte eredeti értelmét, jelentését és szigorú mértéktartásuk ezekkel kapcsolatosan. A körmenetek felsorolásából egy gazdag, bensőséges liturgikus élet gyakorlatnak lehetünk tanúi.

„Az istentiszteletnek mindig szerves részét képeztek a körmenetek így a liturgia nem egy intellektuális, individualista verbalizmus megnyilvánulásnak a kerete, nem összejövetel egyéni gondolatok kicserélésre, hanem az egész ember közösségben történő istendicsérete.” (Dr. Török József: A magyar pálosrend liturgiájának forrásai, kialakulása és főbb sajátosságai 1225-1600, Római Katolikus Hittudományi Akadémia Bp., 1977.)

A liturgiában a Szentírásban foglalt, kinyilatkoztatott tanításokkal segítik az emberi lelket a szent misztériumok átélésében.

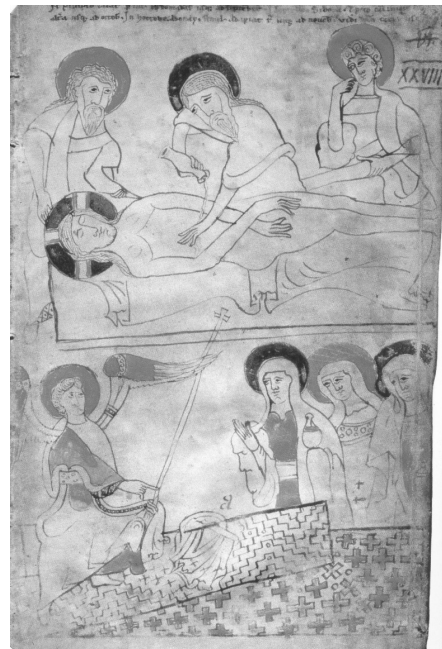
A körmenetek végzésének kiüresedését elősegítette az is, hogy az utóbbi századokban az emberek elvesztették természetes érzéküket a tér és az idő vonatkozásában, ezáltal a szent tér és idő iránti ragaszkodásukat is.

Utalhatunk a húsvét éjjelén végzett feltámadási körmenetre, vagy a húsvét vasárnap esti *vesperás*¹ körmenetére, amikor a keresztelőkápolnába vagy -kúthoz zarándokoltak hálaadás okán az előző éjjel megkeresztelt hívek. A liturgikus tér a barokk korban történt átalakításával vagy átrendeződésével szintén kedvezőtlen volt a nem tömeglátványosságra törekvő, hanem a misztériumok megélését segítő körmenetek számára. (Török József 1977.) A Pálos-rend körmeneteiről

alkotott véleményünket az a tény világítja meg, hogy a magyar pálos atyák világosan felismerik a *processio*² és a néplátványosság közötti különbséget.

„Nem hódolnak a középkori szokásnak, amely a körmenetek számának megsokszorozásával és azok minél díszesebb végzésével akart a tömegekre hatni. Már van tudomásunk valóban néhány fényes körmenetről, de ezek egyes alkalomhoz kapcsolódtak, mert a remeték tudták jól, a túl gyakori ragyogás időnek előtte fényét veszti.”

A *transzláció*³ körmeneteik közül a legismertebb az 1381-es, (1381. november 14.) amikor remete Szent Pál testét Budáról, a királyi vár kápolnájából átvitték a szent-lőrinci kolostorba (Gyéressy Béla: Remete Szent Pál ereklyéiről, Teológia, 1969. III. évf. 2. 133-134. p.) vagy Nagy Lajos király idején a máriavölgyi kegyszobor átvitele az új bazilikába (Kisbán Emil II. köt. 184. p.), és Remete Szent Pál fejének Magyarországra hozatala 1521-ben Csehországból. (Lásd u. o.)

Pray-kódexben Krisztus sírba tétele.
A 13. század eleje. Budapest, OSZK Nyelvelmékek
I. fol. XXVII.

¹ lat. vall. vecsernye, a papi zsolozsma esti része

² lat. vall. egyházi körmenet

³ lat. vall. átvitel, áttétel

Nagyon szép szokást örökítenek meg a pálosok, amely nem ismeretlen számunkra. A passió dramatikus elemeiből ezt megtaláljuk a Pray kódexben (Radó Polikárp: Libri liturgici... 60. p.) sajnos a középkor végére a kutatások szerint a világi papság által végzett liturgiából lassan kiszorult. (Jávor Egon: Hét kéziratposztonyi missale a Nemzeti Múzeumban Bp., 1942. p. 54.)

Ezekkel a magyar és az egyetemes liturgiátörténet művelőinek alapvető forrásjegyzék került a kezükbe, amely alapján részletesebb kutatások indulhatnak el. (Török József)

Liturgiátörténetben a himnuszok számbavétele épp olyan nélkülözhetetlen, mint az egyházi irodalom és dogmatörténeti tanulmányok.

A himnusz a keresztény tömegek ajkán szólalt meg újra és újra, Isten dicsérete a legváltozatosabb módokon.

„Oh szent szeretet, mely mindnyájunkat összeköti
Istennel, s Istenben egymással!”

(Babits Mihály: *Amor sanctus*)

Fontos figyelmeztető fölhívást jelenthetett volna Csapody Csaba és Csapodyné Gárdonyi Klára egy, a Svéd Királyi Könyvtárban lappangó, magyar eredetű liturgikus kódexet találtak, melyet 1134-ben írtak, ennek ismertetése elhangzott a Könyvtártörténeti Munkabizottság ülésén 1974. novemberében, a Magyar Tudományos Akadémián. Török Józseftől tudjuk, hogy a naptár és a *Sanctorale* együttes vizsgálata tud csak egy sok évszázad előtti *úzusról*⁴ biztos képet adni.

Továbbá még Török József felhívja a figyelmünket Szentpétery Oklevéltani naptárára, (Szentpétery Imre: Oklevéltani naptár, Bp., 1912-1914) ami véleménye szerint azért fontos, mert Szentpétery az illető szent ünnepének dátumát a középkor legszorosabb értelmében vett hétköznapi gyakorlatban adja meg, vagyis az oklevelek kiállításának keltezése szerint. Az 1484-es esztergomi breviárium naptárát igen gyakran a legszilárdabb esztergomi liturgikus forrásnak említik. Fontos megvizsgálni az ünnepeket Gyöngyösi Gergely Konstitúciójának csoportosítása szerint, mert mint tudjuk, ez a könyv a XV. század elejére megy vissza, és ennek következtében egy XIV. század végi ünneprendet kapunk kézhez. Az egész rubrika tartalma megtalálható (Török József 1977. 50-51. p.) a

tanulmányban, „A magyar pálosrend liturgiájának forrásai” című munkájában. Az általa közölt ünnepsorozatok a későbbiekben bővültek, de nem nagymértékben állapítja meg a szerző.

A Gyöngyösi Gergely által közölt ünneprend, amely felosztásában is példamutatóan világos, és az ünnepek számában mértéktartó.

„A középkorvégi ünnepek rengetegében is megőrizte a Pálos-rend a maga egyszerű és mértéktartó szellemét a liturgia területén.”

A Pálos-rendnek a liturgiáról alkotott helyes fel fogása, amikor is az egyéni *devotio*⁵ és *paraliturgikus* alkalmakat és a nagyon népszerű jámborsági gyakorlatokat nem tévesztették össze a liturgiával. Hanem a liturgiát, mint a keresztény élet gyújtópontját elméletileg és gyakorlatilag is ismerték és helyesen éltek vele.

Keresztjáró nap, ünnepi körmenettel
(részlet a Mátyas gradualéból)

A könyörgés, keresztteleplezés, hódolat a kereszt előtt mindkét helyen a megszokott módon történik. Továbbá még meg kell jegyeznünk, hogy a nagyböjt négy vasárnapján nincs semmi változtatás a pálosoknál az esztergomi liturgiához képest. Különbséget a Virágvasárnap ünnepének megtartásában találunk. A barkaszentelés menete és a könyörgések azonosak az Esztergomival. (Ma az egyházi ünnepek a Virágvasárnapi szentmisében barkaszentelés és körmenet, keresztútjárás. Nagypéntek keresztútjárás. Nagyszombat szentsír látogatása és csendes szentségimádás. A feltámadási szertartás. Húsvétvasárnap a hagyományos feltámadási körmenetet szentmise után tartják meg. Húsvéthétfő szentmisék.)

⁴ lat. használat, szokás

⁵ lat. vall. 1. felajánlás 2. áhítatos, alázatos odaadás; imádat

A körmenetek módját, amely ugyan Esztergomban is ismert, de a pálosok egy igen érzékletes leírását adják. (Jávor Egon: Hét kéziratos pozsonyi missale a Nemzeti Múzeumban Bp., 1942. p. 36)

„A Pálos-rend összképe egy komoly, higgadt, nem minden koráramlatnak engedő, de a saját útját járó és az újat tudatosan fölhasználó és emellett még a régít is hűségesen őrző liturgia-képet mutat nekünk, amelynek míves kidolgozása, megimádkozása a magyar földön, magyar emberek, magyar szerzetesek által történt.”

A Pilisi Pálos Passiót a Bakk Endre Kanonok Alapítvány szervezésében kívánjuk megvalósítani. Az 1991-ben létrejött alapítványt a székely primor Bakk Endre kanonokról nevezték el és azért jött létre, hogy a Kárpát-medencében feltámassza a passiójáték hagyományait. Magyarországon, Budaörsön 67 évi szünet után került bemutatásra a passió, míg az erdélyi Csíksomlyón 222 évi szünet után indult újra. Az alapítvány ez irányú munkáját a pálos Fráter György méltó erdélyi utóda, Tempfli József nagyváradi megyéspüspök segítette.

Az anyaországban, Spányi Antal fehérvári püspök megyéjében ez lesz a második passió-előadás mely életrekelhet mindannyiunk örömére. Az Európai Passió Szövetség hozzájárult a magyar passiók újraindításához. Ebben elsődlegesen Maurice Clos Franciaországból, Josef Lang Németországból, Franz Miehl Ausztriából, André Pesleut Belgiumból, Antonio Filippi Olaszországból nyújtottak segítséget.

A passió latin szövege Hadnagy Bálint műve 1511-ben íródott. Csonka Ferenc fordításában Árva Vince atya bocsátotta rendelkezésünkre.

Hadnagy Bálint pálos író képe
Remete Szent Pálról szóló munkájában

Csanádi Adalbert alkotása a Transiatio s. Pauli officiumának két himnusza: Inclytos Pauli recollens (In trans S Pauli p.e.), Laudibus Christo iubilent (In trans S. Pauli p.e.). Csanádi Albert latin és magyar művei: a) Sermones plures in laudem s. Pauli primi eremite; b) Eiusdem s. patris vita carmine heroico concinnata, c) Series passionis dominicae stylo rythmico et idiomate Hungarico; Ismertebb művei: Beszédék Szent Pál remete dicsőítésére, Szent Pál remete élete, *Jézus kínszenvedésének leírása*, Himnusz Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepére.

Hadnagy Bálint írását megelőzte Csanádi Adalbert (Gyöngyösi Gergely. „Vitae fratrum... ”-ban: „De Fr. Adalberto Chanadino... 1494. habitu heremitico insignitus est, parvae staturae, facundissimus rhetor et predicator, plures sermones de laude S. Pauli I. heremite complivat, cuius etiam vitam heroicis carminibus scripserat”) munkáját idézve: („...Dictaueram mihi ante duos annos duos hymnos ...Dictaui etiam totum seriem passionis Domini rithmico stilo in vulgari”) Seriem passionis Dominicae stylo rythmico et idiomate Hungarico. (Kézirat.) Ex Gyöngyessino ad annum 1515. a pálos költő magyar nyelven már megírt Úr szenvedés története. Csanádi Adalbert mintáját és forrását adta Hadnagy Bálint munkájához, a jelek szerint ez a témakör nem ált messze, sőt ellenkezőleg, ezt is bátran megverselhette latin nyelven is.

*„Távol állnak tiéd, vigaszul nem szóltak,
Azok álltak körülötted, kik kínszóid voltak,
Alattomos szolgák rád gyaláztatot szórtak,
S ami kínnál rosszabb volt: kérszten gúnyoltak,*

*Ó, te gőgös szív, tanulj szelíd lenni,
Jézusnak a példakép, ne szégyelléd követni,
Háborodj fel, ha rosszul merik őt illetni,
Kérdemelte tőlünk: örökre tisztelni.”*

Irodalomtörténészeknek szövegelemzés alá kelle-
ne vetniük, a Szent Anzelm Krisztus szenvedésé-
nek történetét és Hadnagy Bálint munkáját vagyis
az „Egy jámbor lélek verse Krisztus Urunk élet-
útjáról.”

*„Édességes Jézusom, ura égieknek,
Mindenható királya világegyetemnek!
Csodáljuk-e eléggé sorsát tetteidnek,
Üdvünkért nagy tengerét szenvedéseidnek?”*

Érdeemes munka volna tudósaink részéről e kérdés megvilágítása; tudjuk, hogy Szt. Anzelm műveinek Migne-féle kiadása alapul szolgálhat e tekintetben. Egyébként hasonlóságot csak annyiban tünnetnek fel Szent Anzelm művei amennyiben azonos, vagy rokon tárgyúak a jelzett művek: máskülönben – szerény véleményem szerint Szt. Anzelm forrásul való közvetlen felhasználása nem észlelhető Hadnagy Bálint művében. A kódexből csak ez olvasható ki.

*„Ezekén elmélkedj, testvérem, ezeken,
és megteljk a lelked Krisztus kegyelmével.”*

Hadnagy Bálint pálos szerző munkáiból: Vita divi Pauli priori heremite. Folio 1. Translatio eiusdem sancti viri. Folio 5. Lectiones in eius die festo. Folio 9. Miracula eiusdem beati Pauli. Folio 11. Vita sancti Antonii Abbatis. Folio 24. Carmina sive meditationes in vitam domini nostri Jesu Clmsti. Folio 46. Oratio ad honorem Marie virginis. Folio 53. Psalterium beate virginis. Folio 56. A lap alján M betű közepéből kiemelkedő kereszt jelvénye alatt áll a kiadó neve: Matthias Milcher librarius Budensis. A levél hátsó lapjára e cím: „Invocatio sancti spiritus in sequens opusculum comportacionis” és a négysoros tizenkét strófából álló vers. Ebben a munka szerzője áhítatos lélekkel, segítségül hívja a Szentlelket. A 7-ik strófában így fohászodik:

*„Tange guttur, labia, move pugillarem,
Ut Pauli vasticole vitam exemplarem,
Tradam omni seculo vere singularem,
Cunctis imitabilem, ut lucem solarem.”*

*„Érintsd meg a torkom, az ajkaim, mozgasd író kezemet
Hogy Pál életének mintáját terjedelmesen
valóban átadjam minden századoknak a kitűnőséget
minden utánpótlásra méltót, miként a napnak fényét.”*

Az e korról foglalkozó Kerecsényi Dezső is elismerően ír. A magyarországi pálosok latin és magyar nyelvű irodalmi munkássága mutatja, hogy az ily tudatos összeegyeztetéseken (régiről új tartalom és új forma) túl is mentek, és a rendtagok maguk is írtak vallásos tárgyú, és antik formájú költeményeket is. A feljegyzések szerint Csanádi Adalbert megírta Szent Pál életrajzát „carmine heroico” és ezzel a rend olvasmányai között szereplő Szt. Pál életrajzot a megújított formába ültette át. A passió

szövege és a hajdani nagy tudású, mélyhitű pálos atyák egyéb írásai is tanúsítják a Szűzanya a Magyarok Boldogasszonya iránti szeretetüket. Pilisszántón 1250 óta működött a Boldog Özséb által alapított rend.

Ez az előadás – Krisztus szenvedés történetének örök érvényű mondanivalóján túl – egy megemlékezés országunk és ezen belül a pálos atyák hit- és nemzetépítő múltjáról. Arról a rengeteg szenvedésről, amit népünk a történelem folyamán átélt és mindezek ellenére is megtartotta a keresztény hitét. Egyben üzenet, hogy csak egymás értékeinek megbecsülése, kultúrájának elfogadása, közös érdekeink felismerése és az összefogás segít a tragédiák elkerülésében.

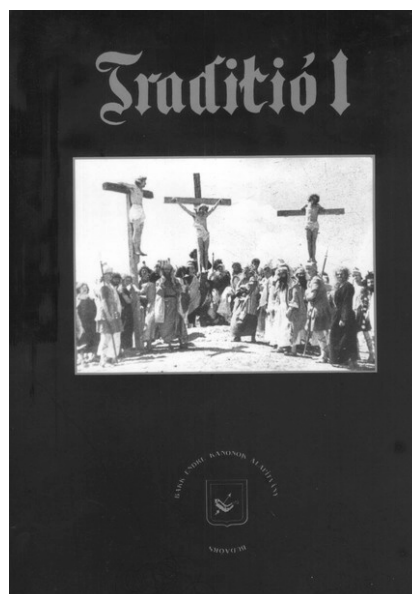
A csíksomlyói Mária

„Kedves Testvérek! Sorolhatnám tovább Esztergomi Boldog Özsébnek közbenjáró szerepét. Ezért járok sokfelé prédikálni, híveknek, papoknak is elmondani, hogy fogjunk össze, hisz a szentté avatás kell, hogy felrázzon bennünket. Így az egész országot kell, hogy áthassa, aztán még egy valamit kell, hogy minden ember Özsébtől átvegyen, az ő lelkiségéből a mélységes nagy imádkozásnak a lendületét. Hisz gondoljuk el, mint remete éjt-nappalt imáságban töltött, a maga faragta, ácsolt fakereszt előtt, imádkozott éjjelnappal. Ki tudott annyit imádkozni? Ez a szen-

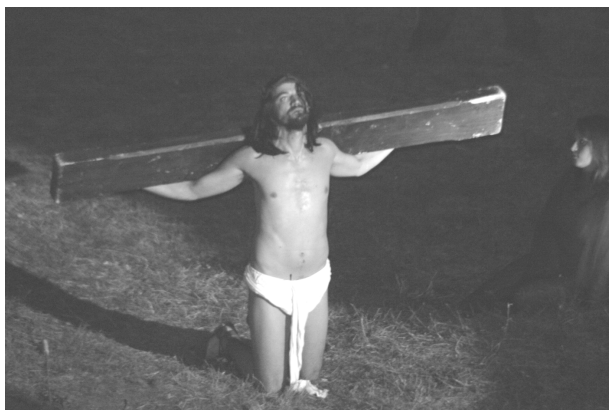
PÁLOS HAGYOMÁNYOK

teknek a nagy titka! Ezt kellene megtanulni nekünk is, imádságos lelkületre szert tenni, mindig Istennel kapcsolatban élni, amit régen úgy fejeztek ki, Isten jelenlétében élni.” (P. Árva Vince atya prédikáció; részlet)

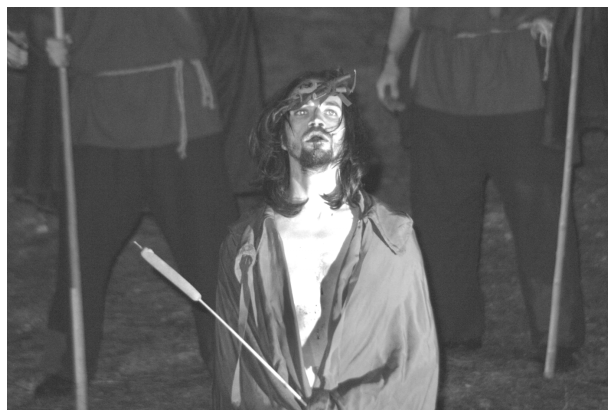
Befejezőként nem véletlen, hogy mottóként †Márton Áron (1896-1980) püspök történelmi értékű szavait választottuk: *„Egyedül Mária anyai Szívének a végtelen jósága által remélhetjük, hogy kegyelmet, alkalmas segítséget és oltalmat nyerünk mostani bajainkban. A világot még mindig vad viszonyok marcangolják és a gyűlölet tüze égeti, mint saját gonoszságának áldozatát. Kihez fordulhatnánk máshoz oltalomért? A Szűzanya nemcsak mennyei fényben tündöklő Boldogasszony, hanem nagy pártfogónk is, aki ezer éven át csodálatosan oltalmazta népünket.”*

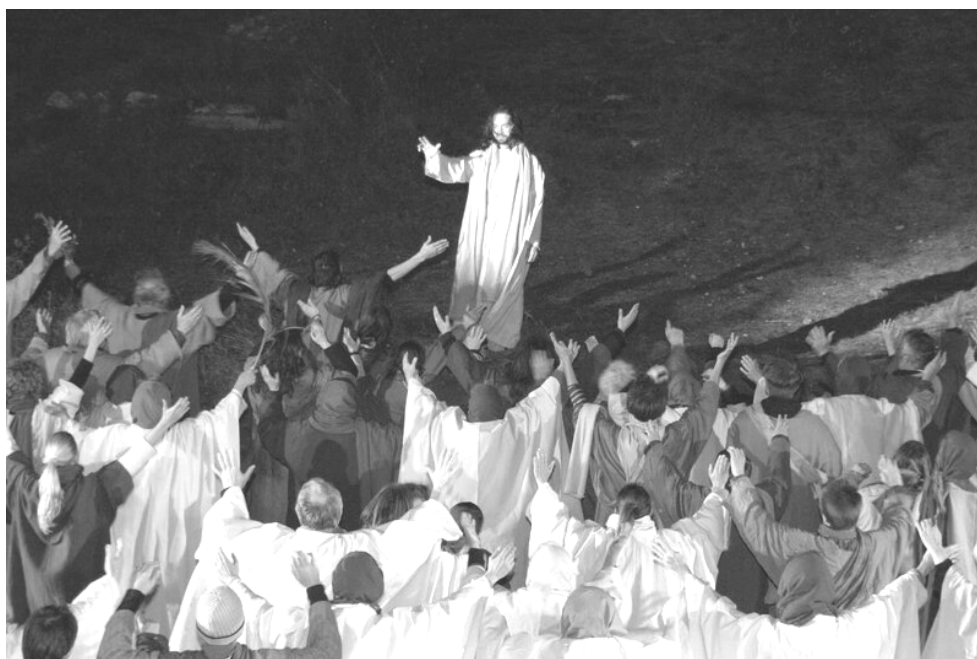
Tradíció Bakk Endre Kanonok Alapítvány kiadványa

A Budaörsi passió előadás részlet

A Budaörsi passió előadás részlet

Budaörsi Passió
- részlet -